

נשמת אברהם

תמצית (וסוכר), ואל יבטל מצות קידוש בשבת¹³. אך גם החיד"א¹⁴ וגם היביע אומר¹⁵ פוסקים שבליל שבת אין לקדש אלא על יין או לחם¹⁶.

4. מקדש על עוגה. כשמקדש, בדיעבד, על עוגה, טוב אם יקבע סעודתו עליה, דהיינו שיאכל שיעור סעודה קבועה של ערב או של בוקר [נכשכמות העוגה שוה לכמות הלחם שהיה אוכל בסעודה שעיקרה לחם¹⁷], כי אז יטול ידיו כדין נטילת ידים לסעודה ויברך "על נטילת ידים". ויקח שתי עוגות שלמות ללחם-משנה ויקדש עליהן כדין קידוש על הלחם, כלומר עם ברכת "המוציא". ויברך ברכת המזון¹⁸. גם אם אין לו אלא עוגה שלמה אחת, או רק פרוסות עוגה, יקדש עליהן כנ"ל. וכדיעבד, אם אין לו עוגה כדי קביעת סעודה, יקדש מבלי לקבוע סעודה, ויברך ברכת "מזונות" לפני ברכת הקידוש¹⁹.

5. אין לו שום אפשרות לקדש. אם אין לו יין או לחם (לדעת היביע אומר) או אין לו חמר מדינה (לדעת השמירת שבת כהלכתה) לקדש עליו קידוש בליל שבת או בשבת בבוקר, וגם אין לו ממי לשמוע קידוש, רשאי הוא ואף מחוייב לאכול את מאכלו בלא קידוש²⁰.

6. קידוש בבוקר. כותב השש"כ²¹: בבוקר יש מצוה מן המובחר להדר אחר יין לקידוש, ומ"מ אם אין מצוי יין או שאינו סובל יין, הרי מכיון שקידוש של שחרית הוא מדרבנן, יכול הוא לקדש על חמר מדינה, אבל לא יקדש לא על מים ולא על מי-סודה וגם לא על חלב. כשאין לו משקאות אלה שהם חמר מדינה, יש להקל ולקדש בשבת בבוקר גם על כוס חלב, קפה (טורקי או נמס) או אפילו על כוס תה מתוק²². אך גם הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א²³ וגם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל²⁴ פוסקים שאין לקדש על חלב תה קפה או מיץ. אמנם, אם אין לו אלא המשקים הנ"ל כותב הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א שיקדש על אחד מהן (בברכת שהכל)²⁵.

ובשעת הדחק בבוקר, כשאין לו כל משקה מלבד מים, יקדש על לחם-משנה או לפחות על שתי פרוסות לחם שכל אחת מהן היא בגודל כזית, וכדיעבד יכול לקדש אפילו על פרוסת לחם אחת בגודל כזית (בנטילת ידים וברכת המוציא) לפני שיאכל את סעודתו, ויכוון בכל אלה לשם קידוש של שחרית. וכדיעבד, כשאין לו לחם, יקח עוגה שלמה ויברך עליה

ציונים והערות

- (13) שש"כ פנ"ג סע' ז ו-יח. (14) ברכ"י כאן ס"ק ח. (15) ח"ג אור"ח סי' יט אות א. ואמנם מרן מביא שתי דעות בשו"ע אך כותב הכף החיים ס"ק נ שהלכה כ"א בתרא. (16) וראה במ"ב ס"ק כו שכותב: ולדינא יש ליזהר לכתחלה שלא לקדש בלילה על שום משקה חוץ מן היין או פת אם אין לו יין בעיר וכו'. ואמר לי מו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א שהמ"ב מדבר לכתחלה, אך כשאין לו לא יין ולא פת יקדש על חמר מדינה וכדעה ראשונה בשו"ע. (17) אור"ח סי' קסח סע' ו ומ"ב ס"ק כד. וראה בשש"כ פנ"ג סע' יח ופנ"ד סע' לא. (18) אור"ח שם. (19) שש"כ פנ"ג סע' יח. (20) שש"כ פנ"ב סע' כג ופנ"ג סע' יד ועיין שם בהערה נ. (21) שם פנ"ג סע' ט. (22) שם סע' יא. (23) שו"ת יביע אומר ח"ג אור"ח סי' יט אות י-יא. שו"ת יחיה דעת ח"ב סי' לב. (24) אור לציון ח"ב פ"כ סע' יט. (25) שו"ת יביע אומר שם אות יא.

נשמת אברהם

יתר לגלוטן). הסובל ממחלת "צליאק", שאסור לו לאכול כל דבר שכלול בו חטה או קמח חטה, מ"מ חייב הוא להשתדל להשיג לחם או מצות שנאפו מקמח של שאר מיני דגן - כגון שבולת שועל - המותרים לו לדעת הרופא ויאכל מלחם או מצה זו.

א"א להשיג לחם או מצה כזאת ויש לו מחלה קשה כשכמות הכי קטנה של גלוטן יכול לגרום לסיבוך שיש בו סכנת נפשות, ברור שהוא פטור מאכילת לחם הנעשה מחטה, וגם אסור לו להחמיר על עצמו לאכול לחם זו. בשבת ויו"ט - אם אין לו לחם משבולת שועל - יקדש על יין וישתה רביעית (86 סמ"ק ולדעת החזו"א 150 סמ"ק) + מלא לוגמיו (46 סמ"ק) ³³ כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה ויאכל סעודתו ללא לחם.

אך לרוב רובם מחולים אלו או אין להם שום סבוך באכילת כמות קטנה של גלוטן או יש להם שלשולים קלים עם או בלי כאבי בטן. אם חולה כזה ממילא אוכל מפעם לפעם - ביודעין או בלא יודעין - מאכלים הכוללים גלוטן, ללא סיבוכים קשים ואין לו לחם משבולת שועל, יקדש

ברכת מזונות לפני שיאכל את סעודתו ²⁶. ומ"מ אם מביאים לו תוך כדי סעודתו יין או משקה אחר החשוב במקומו, ימזוג כוס ויקדש עליה. ואם לא היה לו כל משקה כזה בסעודת שחרית ישתדל לקדש לפני הסעודה השלישית ²⁷.

7. אינו יכול לשתות יין בשיעור. חולה שאינו יכול לשתות שיעור יין של "כמלוא לוגמיו" או לשתותו תוך שיעור של "בכדי אכילת פרס" (2-4 דקות), יטעם מעט מן היין ויתן לחברו (שהחולה הוציאו בברכת היין) לשתות כשיעור, אך אם אינו יכול לשתות יין כלל וכלל, מוטב שלא יקדש על דעת שישתה חברו, אלא יקדש על הפת או יצא ידי חובה בקידוש של חברו ²⁸.

8. אינו יכול לשתות יין או לאכול לחם בשיעור. חולה שאינו יכול לאכול לחם כשיעור ²⁹ או לשתות יין כשיעור ³⁰, ואין לו מי שיוציאנו ידי חובת קידוש - יכוין לקיים מצות קידוש של שבת בתפילת שמונה עשרה של ליל שבת ויאכל את ארוחתו בלי לקדש ³¹. ואם אינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס, דינו כאילו אין לו יין ולחם, שפטור מקידוש ³².

9. חולה בַּרְסָת (מחלת צליאק) (רגישות

ציונים והערות

(26) שש"כ שם סע' יב. (27) שם סע' יג. (28) שש"כ פמ"ח סע' יד. (29) הכוונה היא 17 גרם לדעת הגר"ז אויערבאך וצ"ל והגר"ש אלישיב שליט"א או 27 גרם לדעת הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א - ראה להלן ס' תסא ס"ק 4א וס' תעה ס"ק 2א. ולכן, צריך שיאכל פת כשיעור ביצה (34-54 גרם) תוך כדי הזמן של "אכילת פרס" (4-דקות לכל כזית) ובדיעבד סגי אף ב"כוזית" (27 גרם) תוך כדי זמן הנ"ל. (30) דהיינו לכתחלה ישתה רביעית (86 סמ"ק, ולדעת החזו"א 150 סמ"ק) לבד מטעימת יין הקידוש שהוא כמלוא לוגמיו (44 סמ"ק), ובדיעבד, ישתה בסך הכל רק רביעית אחת, אך עיין מ"ב ס' רעג ס"ק כה דאין להקל לצאת ידי קידוש ע"י שתיית יין רק במקום הדחק. (31) עיין בשערי תשובה ס' רעב ס"ק ב, מ"ב ס' רפט ס"ק י ושו"ת אג"מ או"ח ח"ב ס' כו ד"ה ובדבר. (32) כתב לי מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א וראה לשונו בשש"כ פ"מ סע' מז. (33) ס' רעו מ"ב ס"ק כב.

נשמת אברהם

אוצר החכמה

בנוסח הקידוש של ליל שבת, אך בלי לומר "ויכולו"³⁹.

11. לא קידש בליל יום טוב. והוא הדין אם לא קידש בליל יום-טוב, יאמר בשחרית כל הקידוש של ליל יום-טוב⁴⁰. ויברך "שהחיינו" בלילה, אף בלי כוס, ואם לא ברך בלילה - יברך ביום בשעת הקידוש⁴¹.

12. אוכל באמצעות זונדה. חולה שמאכילים אותו באמצעות צינור הנכנס דרך האף (זונדה) או דרך דופן הבטן (גסטרוסטומיה, פג, PEG) לתוך הקיבה, פטור מקידוש וכן מלברך לפני ואחרי אכילתו⁴², אך מה טוב שישמע קידוש והברכות מחברו שמקדש ומברך לעצמו⁴³. ואם אין מי שיעשה זאת, יאמר ויכולו⁴⁴.

13. תחבושת על ידו. אמנם כותב המג"א⁴⁵: ולא יטול הכוס בבתי ידים רק יסירם קודם, עכ"ל, אך מותר לאדם שידו עטוף בתחבושת או גבס לאחוז את הכוס כך⁴⁶.

14. טרם התפלל. מוסף. אם חלש לבו אחרי תפלת שחרית מותר לו לקדש על היין וישתה לכתחילה רביעית שלמה. יאכל פת הבא בבא בכיסנן משום קידוש

יטול ידיו ללא ברכת ענט"ל³⁴ ויאכל כזית לחם (17 גרם לדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגרי"ש אלישיב שליט"א או 27 גרם לדעת הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א - ראה להלן ס' תסא ס"ק 4 וס' תעה ס"ק 2) של לחם רגיל בסעודת לילה ובוקר, אך לא יאכל לחם בסעודה שלישית³⁵.

כל זה אך ורק בהסכמת רופא מומחה למחלות אלה שמטפל בו.

10. לא קידש בליל שבת. אם לא קידש בלילה ויכול לאכול או לשתות כשיעור בשבת שחרית, יקדש לפני אכילתו קידוש הלילה³⁶ אבל לא יאמר ויכולו³⁷. ואם קידש בלילה ע"י הרהור או בתפלה, ובבוקר יכול לאכול לחם כשיעור או לשתות יין כשיעור, אמר לי מו"ר שליט"א יקדש בשבת בבוקר קידוש של ליל שבת בלי לאמר ויכולו³⁸.

חולה שלא היה יכול לשמוע קידוש בלילה, או ששמע קידוש אך לא יכול היה לאכול לחם וגם לא מזונות, וגם לא לשתות יין כשיעור (והרי לא קיים את המצוה של קידוש במקום סעודה - ראה להלן ס' רעג ס"ק א) - יקדש למחרת ביום שבת (אם יכול לאכול לחם או מזונות),

ציונים והערות

- (34) ס' קנח סע' ב. (35) ס' רצא סע' ה. (36) ועיין במ"ב ס' רצא ס"ק ב בשם המג"א ס"ק א ובביה"ל סע' א ד"ה מיד, סע' ח ובשעה"צ ס"ק מז וס' רפט מ"ב סוס"ק י. (37) ס' רצא סע' ח ברמ"א ומ"ב ס"ק מ. (38) ולא כפי שהיה מו"ר שליט"א מסופק אז בזמן כתיבת מהדורא ראשונה של ספרי. וכ"כ בשש"כ פנ"ב סע' כה. ועיין ס' סב סע' ד ובמ"ב שם וכאן ס"ק ב. (39) כתב לי מו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א. (40) או"ח ס' רצא מ"ב ס"ק ה. (41) כתב לי מו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א מהא דעירובין מ ע"ב. (42) שמעתי ממו"ר הגרי"י נויבירט שליט"א. וראה ס' רי ס"ק א (עמ' קנט). (43) שו"ת מחזה אברהם ח"א ס' לב. שו"ת ציץ אליעזר ח"ג ס' לה. (44) שו"ת מנחת יצחק ח"ח ס' ל אות ה. (45) ס' קפג ס"ק ו. (46) ראה מה שכתבתי לקמן ס' תרנא ס"ק ה בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. וכ"כ בילקוט יוסף ס' רעב סע' מג.

סימן רעג שיהיה הקידוש במקום סעודה

סעיף א אין קידוש אלא (א) במקום סעודה, ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפי' הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש. כגד ונמצית לסוכה חסוד כמפנכ לפנכ. וי"א שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, א"צ לחזור ולקדש. וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי (וע"ל ריש סי' קע"ח), והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאגרא לארעא (וכן טיקר).

נשמת אברהם

במקום סעודה ויברך ברכה מעין שלוש בהזכירו גם את היין וגם את המזונות.⁴⁷ אין לו יין או משקה אחר לקדש בו קידושא רבא (ראה לעיל 6), מותר לו לאכול - לפני תפלת מוסף - פירות אפילו הרבה או פת הבאה בכיסנין עד שיעור כביצה. אבל אם יש לו יין או שאר משקין לקדש עליהם קידוש היום, לא יטעם כל דבר עד שיקדש.⁴⁸

ואם הוא חולה וצריך לאכול סעודתו עם פת לפני תפלת מוסף, מותר לעשות זאת.⁴⁹

15. חולה שחייב לאכול עקב מצבו לפני תפלת שחרית. מי שהותר לו לאכול ולשתות קודם תפלה כגון לרפואה, פשוט דצריך לקדש מתחלה.⁵⁰

(א) במקום סעודה. ובזמן הסעודה¹ ולכן צריך לאכול מיד² ולא יפסיק, אפילו לזמן קצר.³ אך חולה המקדש ובדעתו לאכול מיד ומסיכות לא תלויות בו אכל מאוחר יותר (כגון שיש איחור בהגשת

ציונים והערות

- (47) שש"כ פנ"ב סע' יז. (48) שם סע' טו. (49) שם סע' יד. (50) ביה"ל סי' רפט סע' א ד"ה חובת.
(1) דמ"א כאן סע' ג ומ"ב ס"ק יד. (2) רמ"א סע' ג. (3) מ"ב ס"ק יב. (4) מ"ב ס"ק יג. ערוה"ש סע' ד.
(5) מ"ב שם. שש"כ פנ"ד סע' טז. (6) מ"ב ס"ק יב. (7) שש"כ פנ"ב סע' יב. (8) אור"ח סי' רצא סע' א ברמ"א. (9) מ"ב שם ס"ק ה. וראה פרטי דינים בשש"כ פנ"ז סע' ה. (10) סי' רפט סע' א. (11) סע' ג בהגה.
(12) ח"א סי' כו.

סעיף ד יכול אדם (ב) לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם, ולדידהו הוי מקום סעודה. ואע"ג דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, בקידוש היום דמי ויכול להוציאם אע"פ שאינו נהנה. כגס ואפילו בקידוש של יום בשחרית צמצת, מותר לעשות כן. והוא שאינם יודעים. ואם עדיין לא קידש לעצמו, יזהר שלא יטעם עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו.

נשמת אברהם

1234567

עבור שיעור עכול שהוא עד כדי שעה וחומש, ואפילו עוד ביותר מזה, ובמיוחד היכא שהמדובר בקידוש היום¹³. וכ"כ האשל אברהם¹⁴. וכתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: וכבר כתבו דמליל הסדר של פסח מוכח דחשיב מקום סעודה אף שבין הקידוש והסעודה יש יותר משעה וחומש¹⁵. וכן ראיתי באשל אברהם בוטשאטש, ועיין גם במקראי קודש¹⁶.

ואפילו בקידוש של יום בשחרית מותר לעשות כן¹⁹.

2. קביעת מקום. יש אומרים שכולם ישבו ביחד מסביב או קרוב למקדש²⁰ (אם שוכבים במיטתם כי אינם יכולים לקום). אמנם אם מנהגם לעמוד בעת הקידוש יעשו כן²¹, ובתנאי שיקבעו השומעים עצמם יחד בעת הקידוש כדי לצאת, ולא שיהיו מפוזרים ומפורדים והולכים אחד הנה ואחד הנה, דזה לא מקרי קביעות כלל²².

3. המקדש לאחרים שבבר קידש לעצמו. אם הוא כבר קידש לעצמו ואכל סעודתו, ישתה מהכוס, אבל אם עדיין לא קידש עבור עצמו ואינו מתכוין לצאת כעת בקידוש, אסור לו לטעום בכלל²³, וישתה אחד מן המסובין.

כשהמקדש כבר קידש לעצמו והוא שותה כעת מכוס הקידוש, צריך הוא לשתות מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית²⁴. אמנם משום ספק ברכה

(ב) לקדש לאחרים. המקדש בבית החולים או בבית אבות עבור קבוצות של אנשים או נשים הנמצאים שם שאינם יכולים לקדש עבור עצמם, כיצד יעשה?

1. להוציא אחרים במצות קידוש. מותר לאדם לקדש עבור האנשים והנשים האלה ובלבד שגם המקדש וגם השומע יתכוונו זה להוציא וזה לצאת ידי חובתו¹⁷. והוא יכול גם לברך ברכת בורא פרי הגפן עבורם, ואפילו אם הוא לא ישתה שם¹⁸.

ציונים והערות

13) לב אברהם ח"ב עמ' כו. 14) בוטשאטש ס"ק ג. 15) וכתב לי מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א שאולי שאני התם שמפסיק לצורך האכילה, ועוד, עיין בחזון עובדיה עמ' קכו שמביא שם הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א שכדאי לשתות רביעית יין שיהא יוצא חובת קידוש במקום סעודה. 16) להגרצ"פ פראנק זצ"ל, פסח ח"ב עמ' קלו. 17) שו"ע כאן סע' ו. 18) שו"ע. 19) רמ"א. 20) עיין בס' רעא סע' י ברמ"א ובמ"ב ס"ק מו ושעה"צ שם. 21) מטה אפרים סי' תרכה באלף המטה ס"ק עד. 22) מ"ב שם. 23) סי' רעא סע' ד. 24) שם סע' יג.